

cijonalizam XX. stoljeća ipak je zdraviji, jer gradi iz sebe i na sebi osniva!) Na osnovi dakle iznešenih historijskih vrela valja sada poći istraživanjem etnološki, jer na to upućuju sve bitne značajke tih pradavnih naših svečanosti o seoskim i gradskim godovima. Trebalo bi sada istražiti i druge

eventualne primjere na ostalim sličnim lokalitetima, zasijećajući tu i u stare pravne običaje, a naročito u »mitološki« starinu slovensku. Moguće, da će daljnji primjeri otkriti što još ne znamo, pa da stvorimo pravu sintezu iz ove dosad natezane građe.

Dr. Josip Matasović.

KARAGJORGJEVA TOPOLA

Karagjorgje.

Uprava etnografskog odjela u Hrvatskom Narodnom Muzeju u Zagrebu izaslala me je u ljetu 1924., da kao povjerenik obiđem nekoje krajeve u Srbiji. Tom prilikom svratio sam se i u Topolu, koja je kolijevkom današnje naše dinastije, a narodnom svojom starinom vrijedna pažnje širom naroda.

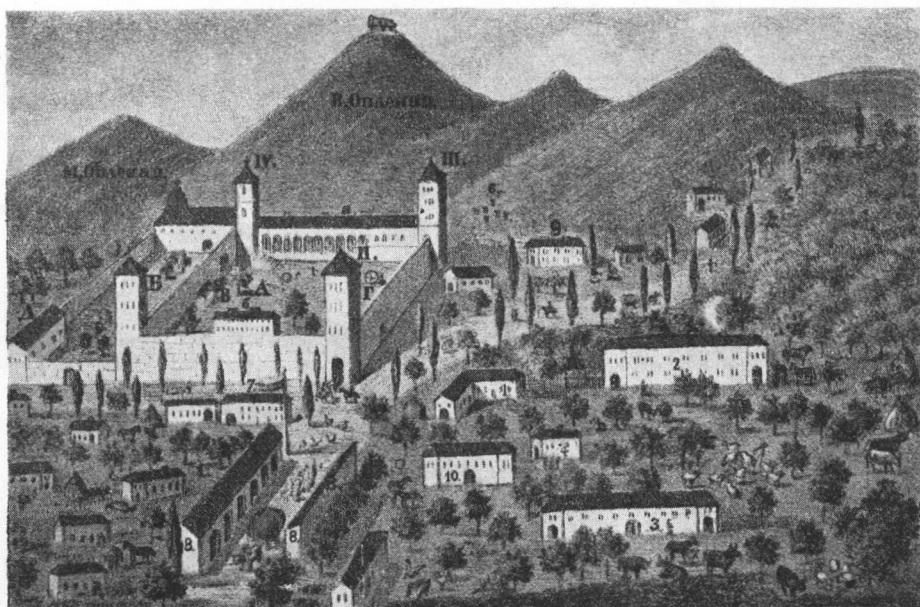
U Topoli je naime Karagjorgje zasnovao veliku misao, koja se, uz pomoć njegovih drugova i vojvoda, a najzad njegovih potomaka, tako divno danas ostvarila. Topola je ono mjesto, u kojem se Karagjorgje osmjelio, da se sa svojim čobanima odupre silnoj moći turske carevine, koja je tada još bila u jeku svoje snage i veličine.

Današnja Topola dijeli se na varošicu i selo Topolu. Varošica leži na podnožju brega Oplenca, a naseljena je doseljenicima iz susjednih sela.

Ima svega samo dvije ulice; glavna ulica povlači se duž puta Kragujevac-Beograd, a sporedna duž puta Palanka-Arangjelovac; ulice se presijecaju pod pravim kutom.

Selo Topola leži pak većinom na lijevoj obali rijeke Kamenice, no ima je i na desnoj obali sjeverno od Oplenca. Selo je podijeljeno na više krajeva, od kojih je zaselak Krčevac najudaljeniji, a krajevi Bor i Mitrovčić najbliži na lijevoj, naime obali Kamenice. Po pojedinim krajevima kuće odstoje nejednako jedna od druge; najzbiženije su u krajevima Ljuboselo i Despotovica.

Do godine 1904. bile su obje Topole spojene u jednoj općini, a te se godine varošica od sela odvojila u samostalnu opštinu. Danas varošica Topola broji oko 100 kuća, a selo Topola sa svojim zaseocima broji preko 400 kuća. Stanovnici varošice Topole

Karagjorgjev grad u Topoli. (A. Gradsko, B. Crkveno dvorište. I, II. i III. Gradske kule. IV Crkveni toranj. a) Karagjorgjev dvor, b) konak za goste, v) stara njegova kuća za momke, g) bunar, d) škola. Izvan grada: 1. Gostionica. 2. Vojarna. 3. Konjušnica. 4. Kuća nurijska. 5. Česma. 6. Turski grobovi. 7. Sreska kuća. 8. Vašarski dućani. 9. Popova kuća. 10. Opštinska kuća. (Iz djela K. H. Hehadovič, *Живот u дела Великог Ђорђа Петровића Кара-Ђорђа I. У Бечу 1883*)

mahom su trgovci, zanatlije i obrtnici, a u selu Topoli pretežna su većina seljaci. Topola je od željezničke stanice Arangjelovca, drumom preko Banje, udaljena deset km, te administrativno spada u srez jasienički a okrug kragujevački, duhovno pak pod beogradsku mitropoliju.

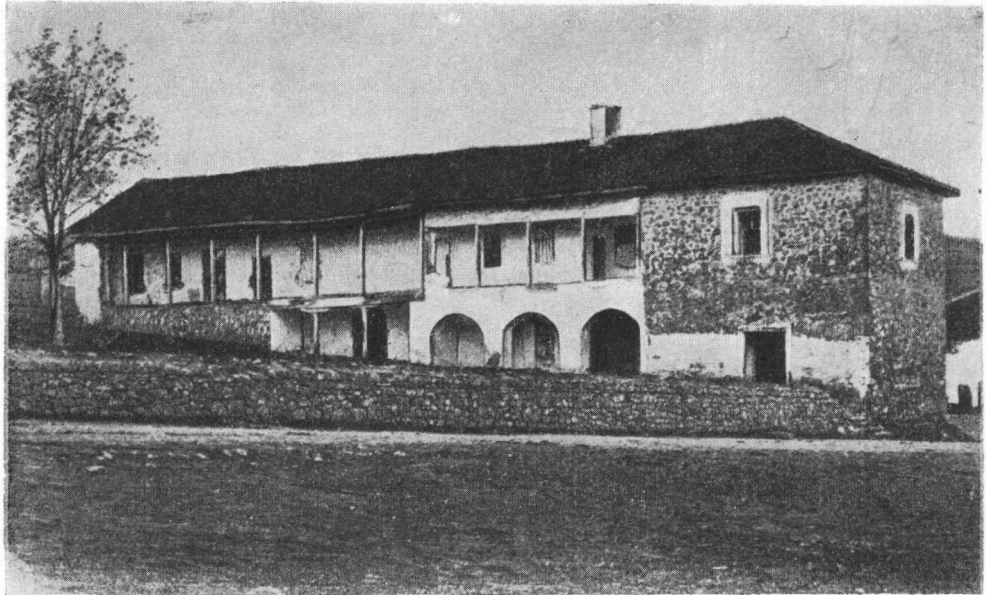
Topola se od iskona zvala Kamenica po rijeci Kamenici, no kako je kod današnje Topole kraj potonjih Karagjorgjevih izvora postajala starodrevna topola te su putnici, putujući od Beograda prema Kragujevcu, odabirali debeli hlad te topole za odmoriste, tako se onda Kamenica prozvala Topolom.

Kad je Karagjorgje prije svojih sto četrdeset godina doselio u Topolu bilo je u selu Topoli na lijevoj obali Kamenice svega do tridesetak kuća, desna pak obala Kamenice gdje je danas varošica Topola nije bila naseljena. Tu je Karagjorgje podigao sebi kuću od brvana na samom podnožju planine Oplenca.

Karagjorgje je bio još prije ustanka od g. 1804. prilično imućan čovjek. Osim svoje kuće imao je uz nju i drugih zgrada, a u zaselku Krčevcu bila su mu trla i ima-

nje. Imao je do tri hiljade ovaca, do trista svinja i ine stoke. U početku ustanka Turci su mu porušili kuću, ali je on naskoro nedaleko od te kuće sagradio novu sa sporednim zgradama i opkolio ju ogradom i puškarnicama.

Karagjorgje je u vrijeme svoje vladavine od 1804.—1813., kad ga nijesu sprečavali ratni podvizi, većinom boravio na svom domu u Topoli. Ne samo njegovi vojvode i narod, nego su i stranci iz drugih država, pa i poslanici Porta dogovora radi Karagjorgju dolazili u Topolu pa kako je Karagjorgje mnoge porodice naselio u Topoli, to je Topola još tada postala živo mjesto. Karagjorgje namjeravaše svoju omiljelu Topolu uzvisiti za srpsku prestolnicu. U tu svrhu sazida na dvije godine pred svršetak svoje vladavine g. 1811. pod brdom Oplencom oko svoje kuće topolski grad. Ovaj grad bio je četverouglast, zidovi su bili debeli 3 stope, visoki tri i pol hvata a dugački sto hvati. Na tri gradska ugla biše podignute tri velike kule na kojima za obranu bi postavljen po jedan top, a osim toga bilo je u tim kulama soba u tri kata.

Grad i dvorac Karagjorgjev, u Topoli od godine 1813.

Na četvrtom uglu topolskog grada istočno od Oplenca Karagjorgje po primjeru Nemanjića sazida sebi zadužbinu, crkvu Sv. Bogorodice, a u crkvi niže carskih dveri grobnicu.

Crkva je bila ozidana na svod, a imala je jednu kulu i jedan toranj, koji je bio pokriven klisom, a u tornju su bila tri zvona. U porti podigao je školu za seosku djecu. Uza školu bio je i stan za učitelja, koga je Karagjorgje sam nabavljao i uzdržavao. Na južnoj strani grada sagradio je Karagjorgje za sebe i svoju porodicu konak sa sedam soba i trapezarijom. Kuhinja i podrumi bili su pred tim konakom u prizemlju. Osim toga svog konaka sagradio je za goste drugi konak od jednog kata sa nekoliko soba. Stara njegova kuća stajala je u sred grada i služila je za čeljad i za Karagjorgjeve momke. Isto je tako i crkvenjak-zvonar imao zaseban stan sa malim vratima pod zidom na koja je ulazio u crkvenu portu.

Karagjorgje ne samo da je sam dao plan za zidanje topolskog grada, nego je, kad su mu zatim i narodni poslovi dopuštali, i sam pomagao neimarima u radnji.

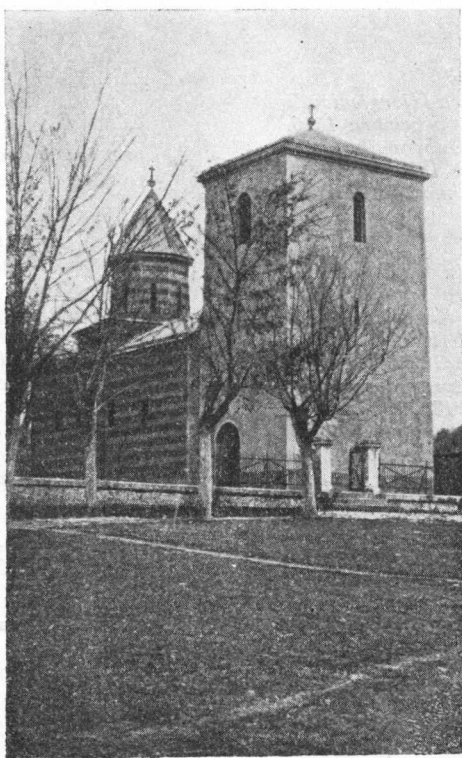
U tako sazidanom i utvrđenom gradu dočekao je Karagjorgje ruskog poslanika grofa Ivelića, koga je car Aleksander I. g. 1812. poslao u Topolu do Karagjorgja baš u naj-sudbonosnije dane po Srbiju.

Kad je god. 1813. turska najezda preplavila Srbiju te sve usjehe samostalnosti Karagjorgjeve oborila, Turci popale grad Topolu, crkvu u njoj i konak te ostanu gole zidine, no narod opravi koliko toliko crkvu da se u njoj može služiti, dvor pako i konak ostadoše razoreni sve, dok god. 1842. nije Karagjorgjev sin Aleksander, tada knez Srbije, sve obnovio i preko puta od grada podigao gostionicu za putnike, a malo niže od nje kasarnu za konjicu.

Zadužbinu svog oca topolsku crkvu ponovno je ukrasio knez Aleksander i dao je ikonostas slikati od poznatog srpskog slikara Dimitrija Avramovića. Crkvu je osvetlio tadašnji srpski mitropolit, potomji plaščanski vladika, Petar Jovanović g. 1848.

Knez Aleksander je u vrijeme svoje vladavine (1842.—1858.) često dolazio u Topolu, a svake godine je ondje slavio svoju krsnu slavu. Zbog toga je Topola bila oživjela. Iza promjene dinastije u Srbiji dolaskom Obrenovića Topola opet stala u red većih sela.

Godine 1877., poradi pobune topolske Obrenovići su dali raznijeti grad topolski, no crkva se spase. Kad je godine 1903. knez Petar Karagjorgjević, unuk Karagjorgjev Narodnom Skupštinom bio pozvan da zauzme prijesto Srbije, prvo mu je bilo, da se vine u Topolu, u mjesto, gdje je proveo

Karagjorgjeva crkva u Topoli iz godine 1804.

svoje djetinstvo. Kralj Petar je izdašno pomagao Topolu te se brzo opet digla pa danas se ubraja među prva varoška mjesta u Srbiji, i to tim više, što je kralj Petar u samom mjestu podigao školu, bolnicu, a na Oplencu od kuda je Karagjorgjev gradski top na daljinu od trideset sati davao abera o dobru i zlu, sazidao je sebi zadužbinu, veljelijepnu crkvu sa pet kubeta, koju narod naziva »Kraljeva Crkva«, a u kojoj je u sredini crkve na desnoj strani postavio grobnicu za svog djeda Karagjorgja, pod samu pak crkvu prenio je kosti članova dinastije Karagjorgjevića. Od članova porodice Karagjorgjevića sahranjeni su pod crkvom ovi:

†

Knjeginjica

Milena

rodjena na Cetinju 14. apr. 1886.

† na Cetinju 10. dekembara 1887.

Knežević

Andrija

rodjen na Cetinju 25. febr. 1890.

deca kneza

Petra Kara-Gjorgjevića

prenesena ovde 15. marta 1912.

†

Knjeginja

Ljubica-Zorka

kći kneza Crne Gore Nikole I.

rodjena na Cetinju 11. dekem. 1864.

venčala se s knezom

Petrom Kara-Gjorgjevićem

30. jula 1883.

† na Cetinju 4. marta 1890.

prenesena ovde 15. marta 1912.

†

Knjeginja

Jelena

kći kneza Aleksandra Kara-Gjorgjevića

rodjena u Beogradu 15. okt. 1846.

venčala se sa Gjorgjem Simićem

u Pešti 11. juna 1867.

† u Komu (Italija)

14. jula 1867.

prenesena ovde 12. oktobra 1913.

†
Knez
Gjorgje
sin kneza Aleks. Kara-Gjorgjevića
rođen u Beogradu 29. decembra 1856.
† u Gruziju (kod Dubrovnika)
12. decembra 1888.
prenesen ovde 15. marta 1912.

†
Knjeginja
Kleopatra
kći kneza Aleksandra Karagjorgjevića
rođena u Krajovi (Rumunija)
14. novembra 1835.
venčala se s Milanom Avr. Petronijevićem
27. januara 1855.
† u Temišvaru 30. juna 1855.
prenešena ovde 24. aprila 1912.

†
Knežević
Andrija
sin kneza Aleksandra Kara-Gjorgjevića
rođen u Beogradu 18. novembra 1848.
† u Parizu 15. maja 1844.
prenesen ovde 15. marta 1912.

†
Knezovi
Aleksije
rođen u Krajovi (Rumunija) 1836.
† u Beogradu 1840.
Knežević
Svetozar
rođen u Beogradu 15. decembra 1841.
† u Beogradu 5. marta 1847.
Knjeginjica
Jelisaveta
rođena u Beogradu 10. septembra 1851.
† u Beogradu 24. juna 1852.
deca
Aleksandra Kara-Gjorgjevića
prenesena ovde 23. aprila 1912.

†
Marica
Mati Kara-Gjorgja-Petrovića
† u Hasau Pašinoj
Palanci 1809.
prenesena ovde 14. aprila 1912.

†
Knjeginja
Persida
kći vojvode Jevrema S. Nenadovića
rođena u Brankovini 3. februara 1813.
venčala se s knezom Aleksandrom
21. avgusta 1830.
† u Beču 29. marta 1873.
prenesena ovde 29. decembra 1911.

†
Jelena
supruga Kara-Gjorgja Petrovića
rođena u Masloševu 1772.
† u Beogradu 28. januara 1892.
prenesena ovde 24. aprila 1912.

†
Knez
Aleksander
rođen u Topoli 29. septembra 1806.
venčao se s Persidom kćerju
vojvode Jevr. J. Nenadovića 21. avg. 1830
vladao Srbijom od 2. septembra 1842. —
12. decembra 1858.
† u Temišvaru 21. aprila 1885.
prenesen ovde 29. decembra 1911.
† (drveni)
Petar.

Od Karagjorgjeva grada u Topoli što je od Obrenovića godine 1877. bio zarušen, ostao je samo donji dio kule na južnoj strani, kako mi pričaju Topolčani. Kralj Aleksander I. namjerava u toj kuli osnovati muzej za starine iz vremena Karagjorgjeva vojevanja; a na Oplencu podići veći kraljevski dvor. Kraljevu Crkvu pak, koju nije kralj Petar dospio da dogradi, a Austrijanci ju u ratu znatno oštetili, popravlja Njegovo Veličanstvo i ukrasiće ju ikonama po ugledu freski u zadužbinama Nemanića.

Osim dijela kule na južnoj strani sačuvana je i Karagjorgjeva zadužbina crkva Sv. Bogorodice. U toj crkvi s desne strane u ženskoj preprati kod zapadnih vrata sahranjene su mošti Velikog Karagjorgja, a s lijeve strane bili su sahranjeni nekoji članovi doma Karagjorgjevića, koje je kralj Petar dao prenijeti u svoju zadužbinu »Kraljevu Crkvu« na Oplencu.

Kada je knez Miloš, u dogovoru sa beogradskim vezirom Marašlijom 1817., na dan ljetnog Sv. Arangjela po vojvodi Vujici Vuličeviću u selu Radovanju dao pogubiti Karagjorgja, Karagjorgjeve su mošti bile pohranjene nedaleko od mjesta ubistva; no knjeginja Ljubica, žena Miloševa, dade ih prenijeti u Topolu te uoči velikih zadužnica god. 1819. sahrani ih u Karagjorgjevu grobnicu u topolskoj crkvi ispod carskih dveri, gdje su počivale sve dok knez Miloš nije donio nadgrobnu ploču za Karagjorgjev grob, te opazio da narod vjeruje u iscjeliteljnu moć Karagjorgjevih moštiju, te da se moli Boгу na njegovu grobu. Po narodnom pričanju dao je knez Miloš Karagjorgjeve mošti ispod dveri prenijeti i sahraniti na današnje mjesto i postavio je nadgrobnu ploču sa ovim natpisom: »Ovdi leže kosti Georgija Petrovića Cernaго, podavšаго

serpskome narodu načetak ka izbavljenju u 1804. ljetu, bivšago po tom verhovnim vožd-om i gospodarom do 1813 ljeta tokože narodu, a u ovom naveden intrigami neprijatelja serbskih uklonija u Austriju, i otuda poslje edinogodišnago aresta prese-lišja vo Rusiju, gdje s vožmožnoju počestiju ot pravitelstva primljen; no neizvesno iz kakova uzroka izježe otuda i vo Serbiju vorzatisja i ovdí ot turskago pravitelstva usječenijem glavi života lišisja mjeseca ju- lia 1817 godine».

I dan danas narod vjerujući u moć is- cjelenja, dolazi u velikom broju do crkve topolske da se pomoli Bogu nad grobom Karagjorgjevim.

U porti topolske crkve više oltara nalazi se starinsko groblje, a u tom groblju ja sam naišao na zapušten grob Karagjorgjeve kćeri po imenu Poleksije u kojem leži i njen mladjan sin Stevan; pogovara se, da su u tom grobu sahranjene i kosti Karagjorgjeve lubanjz. To će se doznati, dok se grob otvori da se Poleksijine kosti prenesu na Oplenac. Napis glasi:

„Zdje počivajet raba Božia Poleksia kćer go- spodara Georgia Petrovića verhovnago vožda serpskago naroda im mati njezina Jelena go- spodnja lepo je sarani Stevana mladenca o desnuju jea na 1812 ljeta mjeseca . . .“

Isto tako u tom groblju sahranjen je Karagjorgjev buljuk baša Petar Jokčić, koji je vojujući sa Karagjorgjem učestvovao ne manje nego u šesdesetpet bitaka. Sahranjen je ovdje i knez jasenički Andrija Jokić kao i sveštenici topolske crkve od g. 1817. iz porodice Popović-Gjorgjević čiji članovi prota Gjorgje sa svojim sinovcem Čedom i dan danas vrše svešteničku službu u Topoli.

Vožd Karagjorgje bio je u svakom po- gledu uzor čistosti nesebičnosti, umjere- nosti, neustrašivosti i vječito su mu za vrijeme cijele njegove vladavine pred očima lebdili jedino narodni interesi. O njem pripovijeda jedan ruski diplomata sa naj- većom pohvalom, kako je bio nesebičan ne zainteresovan i pravi iskreni rodoljub. Priča za Karagjorgja, da mu je na rastanku rekao ovo: »Upamtite dobro da ja ne želim ništa

drugo nego da vidim svoju otadžbinu oslo- bođenu od turskog jarma, tada ću se odreći svega i ponovno ću se vratiti svomu plugu. Od ruskog cara ne tražim za sebe nikakvu milost; molim da mi pošlje samo sve ono što je nužno za ratovanje».

Spoljašnje je bio ugledan, visinom je nadmašivao ostale ljude no glas mu je bio tanak ali jasan. Samo u svečanim prilika- ma nosio je stajaće odijelo starog kroja nemanickog, a na grudima blistala mu je kolajna reda Sv. Anz, najstarijeg ruskog odlikovanja, koje osnova još car Petar Veliki. Pasao je skupocjenu sablju sa nat- pisom »Zaštitniku pravoslavne vjere i ote- čestva«, a na ruci mu je sijao prsten. Sve to troje dobio na dar od ruskog cara Aleksandra I. U običnim prilikama odijevao se je kao svaki drugi seljak, za silajem virio mu je pištolj koji nikada nije pro- mašio cilja. U ratu je bio uvijek prvi i sve je sam predvodio, u miru pak pradhodio je svima primjerom radeći na svom domu kao svaki drugi seljak pa čak je sirotinju u tom ispomagao.

Karagjorgje je bio naravi plahe a nije trpio nikakve nepravde učinjene narodu i strogo je takve prestupke kaznio tako ne- milosrdno, da nije svog rođenog brata za učinjenu nepravdu poštedio.

Karagjorgjeva supruga knjeginja Jelena i njihove kćeri nosile su narodno odijelo, a u kući radile su domaće poslove kao i druge seljanke a uz to su šile, prele i tkale.

Karagjorgje cijelog svog vijeka sa svojom suprugom Jelenom živio je u slozi. Imali su tri sina i pet kćeri. Karagjorgjev dom bijaše otvoren ne samo bogatašima nego i sirotinji, koju je izdašno pomagao. U go- voru mu je bila u običaju »Koje kuda« a sva mu psovka bila »Po duši ga«.

Deset godina vladaše Karagjorgje Sr- bijom, započevši narodno oslobođenje s čobanima i višnjevim topom u željeznim obručima, zadobivši divljenje samog Napol- leona Bonaparta, i njegova Topola ostaće, prema svemu tomu, jedna između naših naj- dičnijih narodnih starina, jer je u tom kultu kult samonikle narodne energije.

Boško Strika.